

су уводили.⁷ Тако се само може разумети разлика у попису код једних и других споменутих насеља. Подгорица у то време, значи, није још била муслиманско занатско и трговачко насеље.

Бранислав Ђурђев

ПРИВИЛЕГИЈА ГРАДА БАРА

Познато је да су неки албански приморски градови уживали извесна аутономна права под турском владавином.¹ У XVI веку су неке албанске луке, које су тада играле значајну улогу у извозу источњачке робе на Запад, имале своје самоуправне органе, „герузију“, коју су сачињавали избрани „старци“, главари. Ова је установа имала извесна права и прерогативе. Међутим, у Турском Царству је постојао велики низ најразноврснијих самоуправа,² па је посебну врсту имало не само неколико албанских градова него и град Бар у Црногорском приморју. Како не располажемо за сада са довољно података о Бару, потребно је изнети нешто података о правима Љеша који је вероватно имао права у извесном смислу слична онима која је уживао Бар.

За трговачке градове на Приморју особито је важно било издавање разних „писмена“, докумената за трговце и пословне људе. Зато су у приморским градовима постојали нотаријати који су у своје књиге заводили трговачке уговоре и обавезе, издавали разне потврде, оверавали признанице итд. Северноалбански орган „стараца“ вршио је сличне нотарске послове. На основу дубровачких архивских докумената види се да услуге овог карактера од герузије нису тражили само домаћи људи него и странци, а међу њима и Турци. У фебруару 1586. г. пребацио је Хаџи-Хусеин из Скопља преко свога ортака Хаџи-Алије у Љеш неколико хиљада комада кожа; робу је Алија укрцао на брод неког Меџмед-рајса да их превезе за Анкону некој тамошњој јеврејској фирми. Потврду о обављеном послу издали су турским трговцима „старци комуне Љеш“. Недељу дана доцније заведени су документи и у дубровачкој канцеларији.³ Герузија је издавала и уверења у случају да се трговцима догоде штете и губици, исто као што су то чиниле власти и у другим градовима, као што су то чиниле

⁷ Тешко се човек може снаћи у дефтерима кад се ради о пописима становништва градских насеља, нарочито код муслиманског становништва; неки пописивачи су неке категорије становништва уводили у пописе, а други нису. Док се добро не проуче дефтери, односно начин на који су пописи прављени, неће се моћи у том погледу ништа са сигурношћу рећи.

¹ М. Шуфлај, Повијест сјеверних Арбанаса, Архив за арбанску историју, језик и етнологију, II, Београд, 1925, 43.

² С. Новаковић, Турско Царство пред Први српски устанак 1780—1804, Београд, 1906, 138—290.

³ Државни архив Дубровник, Div. sanc. 174, 38.

турске власти у осталим турским местима. Јуна 1567. укрцане су на лађу неког Сулејмана у Љешу јареће коже да би се пребациле за Анкону; међутим, у луку уплови неки грчки бродић, тобоже да укрца соли и нападне Сулејманову лађу; богати плен отерали су гусари на Малту. О овоме је одбор града Љеша оштећеним странцима издао потврду. У име одбора, Бартол Дукађин и Иван Јонима, обојица потомци старих локалних патрицијоких породица, саставили су акт у име старца комуне љешке о извршеном разбојништву. И ова су писма заведена у Дубровнику, пошто су се међу оштећенима, осим једног Грка из Арте, који је био трговац у Анкони а пословао у Софији, налазили и неки Дубровчани. Децембра 1591. хтео је стефанески бискуп Никола Мекаенси да извезе нешто жита из Љеша у Дубровник. Али у самој љешкој луци његову барку нападно два брата Пераштанина, Цвјетковићи силом „откупе“ жито по ниској цени и онда чак ускрате исплату. Потврду о овоме издао је љешки градски одбор, а други документ саставио је и сам бискуп, снабдевши га својим печатом.⁴ „Старци“, су сличне нотарске послове обављали и у разним случајевима остава, тестамената, мираза, о чему постоје сачувани документи.

Одбор је иступао и као судско тело у извесним случајевима. У пролеће 1592. настао је велики спор између Ивана Ђиљата, Дубровчанина, и једног Пераштанина око неког товара вуне. Дошло је до туче и отимачине робе па је у помоћ позван турски суд. Одбор је на крају узео ствар у своје руке и његови депутати су запечатали робу и саслушали сведоке и завађене странке. Одбор је дакле имао извештан углед код турских власти. Када је познати пераштански трговац Трифун Петров Смећа дошао у Родон неком корчуланском лађом да набави жита (1580), војвода санџак-Бегов му је то забранио док одбор Родона не одобри куповину. „Старци“ су Смећи дали дозволу за извоз жита те је он куповао одреда, али ипак услед слабе жетве није могао прикупити потребну количину.

Важна је била и функција одбора да издаје уверења о стању здравља у области. Стално је било куге на Балканском полуострву и лучке власти су давале потврде да је роба „здрава“ како би у западноевропским карантинима имала краћи период боравка. Једном приликом 1604. године пронела се вест о куги у Албанији уз глас да су тамошња здравствена уверења лажна. Одбор се пожалио издавачкој влади, истичући да је увек поштено и исправно издавао санитарске потврде; ако би се куга негде и појавила, одбор би сам са своје стране известио свет.

Одбор је имао разне називе али се махом титулирао са »Noi vecchi« (у другим актима и »primati di alexio«, universitas ac

⁴ Један печат овога бискупа очуван је до данас. Т. Ипен, Печатник једне већ нестале бискупије у Албанији, Гласник Земаљског музеја БиХ 1902, 367.

seniores«, »Noi poveri vecchi«). Стајао је у најужој вези са месним бискупом, који је био на челу локалне црквене општине. Али одбор није био потпуно зависан од епископа. У низу случајева издавана су документа паралелно, при чему су странке полагале како на акт герузије тако и на акт бискупов; у пословима око црквеног имања постојала је сагласност, мада одбор није дозвољавао бискупу да црквену имовину користи само за себе. Одбор је обично имао три члана који су у ствари представљали његов ужи део. У доба око 1600. године појављују се у Љешу имена Тоци Барди-Бјанки и Марко Даици, иначе крупнијих љешких трговаца и капетана, као чланова ове герузије. Одбор је имао и свога секретара који је на италијанском-трговачком језику издавао акта. Заштитник града Љеша био је свети Ђорђе те је његов лик био и на печату герузије.

Очигледно је у Љешу и вероватно неким другим албанским местима у вези са локалним црквеним властима стајала герузија која је имала јаког уплива у локалној заједници. Ово веће, постигавши не само да се унеколико еманципује од турских власти већ и да им се наметне на неким гољима, успело је да стекне и очува извесна права у цивилној управи свога места и да игра улогу органа једне самоуправе, што је повећавало безбедност и сигурност трговине, а то је турским властима само могло користити.

У XVI веку су Турци освојили и Бар на Црногорском приморју. Познато је да је приликом освајања 1570. градска сиротиња у великој мери прешла на ислам да би се могла осветити омраженим патрицијима. Бар је приликом турског освајања добио извесне повластице, као што су то добијали и други градови ако су заузимани уговорима (као на пример Бечкерек).

У Цариграду је 1604. боравио делегат града Бара да би од новог султана Ахмеда I добио потврду старих привилегија, као и приликом сваке промене владара у Турској.

Међутим, 1631. дошло је до напада на „повластице града Бара“. Неки Турци зулумџари из Албаније послали су католичку цркву у Бару и силом је претворили у џамију. Делегат Бара стигао је у Цариград и обратио се тамо венецијанском дипломатском представнику-баилу за помоћ. Баило је из државних дефтера дао исписати барске привилегије, добијене „када су се они предали султану“.⁵ Барски делегат је добио и фетву да се црква мора сместа вратити и наређења за санџак-Бега Скадра и кадије Скадра и Бара да се Баранима морају очувати повластице, јер су се они „добровољно предали султану и добили ову привилегију“. У ово је доба Порта страховала од шпанског напада на јадранско-јонске обале и морала је толерисати извесне испаде

⁵ Писмо баила из Цариграда од 6.VII 1631, Државни архив у Венецији Senato, Dispacci del baillo di Constantinopoli, Filza, 112.

локалних турских власти, али је исто тако морала излазити у сусрет захтевима млетачких баила, који су уверавали да Венеција флотом брани турске обале а бринули се за очување барских повластица. Општина Бар је посебно захвалила баилу јер је црква заиста враћена.⁶

Ускоро је дошло до новог напада на барске повластице. Опет је у Цариград морао долазити делегат из Бара.⁷

Барска општина је одржавала контакт са Републиком Дубровник. „Комуна Бар“ писала је 1638—40. више пута Дубровнику по разним пословима; потпис је обично био »Miseri et infelici christiani della comunita di antivari«.⁸ Комуна је на своја писма стављала печат; имала је секретара који је у име општине састављао документа и потписивао се на актима. На документима су се потписивала и црквена лица, али она нису била господари у општини; барски надбискуп није столовао у Бару него га је замењивао његов представник.⁹ Одбор општине сачињавали су обично локални племићи, који су и после турске окупације остали у месту.¹⁰ На неким писмима потписивале су се целе групе патриција, када се радило о заједничким имовинским питањима. Дубровник је увек одговарао на писма Бара, титулирајући Бар са »Communita di Antivari«.¹¹

Из изложеног се јасно види, иако нема много докумената, да су Турци, по свом старом обичају, задржавали или даривали покороном становништву разне локалне самоуправе, повластице и имунитете; како је Бар дошао под турску власт на основу признања „привилегија“ његовог становништва, то је у XVI и XVII веку имао извесне самоуправне повластице које је Порта признавала, Венеција у Цариграду дипломатским путем подржавала, а које су турске власти са терена покушавале да угрозе и укину.

Вук Винавер

ПРИЛОЗИ О УЧЕШЋУ НИКШИЋКОГ ПЛЕМЕНА У МОРЕЈСКОМ РАТУ

Политичка и борбена сарадња између Венеције и црногорских, брдских и херцеговачких племена, остварена у вријеме кандијског рата (1645—1669), обновиће се у морејском рату (1684

⁶ Писмо баила из Цариграда од 12.X 1631, исто, филца 112.

⁷ Писмо од 26.VII 1632, исто, филца 113.

⁸ Писма општине Бар од 3.VII 1638, Државни архив Дубровник, акта XVII века, 91/2235; од 24.II 1640 (два), исто, 39/1803.

⁹ Барски надбискупи су одржавали везе са Дубровником. Тако је и познати Марин Бици 1608, у Дубровнику узео заступника у неком спору. ДАД, Прос. Not. 33, 46.

¹⁰ Писмо из Бара од 12.IX 1614, ДАД, акта XVII, 53/1936.

¹¹ Писмо Дубровника од 16.VII 1638, ДАД, Let. di Lev. 47, 115.